

Bebyggelsesgeografi

Af Bent Jensen

I årene omkring midten af tresserne skete det næsten hver gang arkæologvenner var på besøg her, at vi på et tidspunkt kom ind på at diskutere emnet bebyggelses-historiske oversigter. Anledningen var som regel de spørgeskemaer og fundlister, som undertegnede dengang havde ladet fremstille. Man blev så hurtigt enige om det principielt rigtige i at få startet og tilvejebragt nye bebyggeshistoriske arbejder. De måtte være på ønskelisten her i landet, hvor de er en mangelvare. Næsten lige så hurtigt bredte matheden sig, når vi indså hvor omfattende mindstekravene til en landskabsundersøgelse måtte være, om den skulle blive nyttig. Det var, hvis disse krav skulle tilgodeses, under alle omstændigheder et kæmpearbejde, hvadenten det valgte landskab var stort eller lille.

Siden dengang har imidlertid interessen for og utålmodigheden efter at begynde på at bruge det indtil nu erhvervede og nogenlunde enigt ordnede arkæologiske stof været stadigt stigende blandt unge og yngre arkæologer.

Dermed bliver det aktuelt at diskutere nogle problemer, - metodiske- og med denne artikel navnlig praktiske og tilrettelæggelsesmæssige - omkring en intensiv landskabsundersøgelses gennemførelse. For den første opgave for de arkæologer, der nu ønsker at udnytte det ordnede arkæologiske stof, bliver jo at skaffe sig en model indenfor hvis rammer han kan anstille sine forsøg og foretage sine afprøvninger. Og her er der ikke tale om en vanlig hypotetisk model, men om en model eller flere modeller, der er nok så

håndgribelige, nemlig nogle repræsentative landskaber, som til stadighed er genstand for bebyggelsesarkæologisk intensiv undersøgelse.

Betingelsen for at det kan lykkes er, som Thrane har sagt det, (1) først og fremmest, at der iværksættes en række mindre, men intensive lokalundersøgelser forskellige steder i landet, som kører samtidig og i årevis. Undersøgellesområderne må udvælges så de bliver repræsentative for den landsdel, de tilhører. De skal tjene som model for de områder, der ikke behandles på samme intensive måde. Man må derfor kræve såvel forskellige landskabstyper som forskellige fundtyper repræsenteret i områderne. - Thranes eget og store projekt på Fyn er spændende i sig selv, men hans tanker om samkøring med og mulig central ledelse af den slags større og mindre projekter ud over landet er det ikke mindre.

Måske er planer af den art, som her er i støbeskeen, een af de mest lovende og brugbare veje frem for de nye generationer af arkæologer. Men det haster med at komme igang. Vilklårene for bebyggelsesarkæologisk feltarbejde ændres og forringes hele tiden. De folk, der vil til det, står jo nu efter 50ernes og 60ernes gennemgribende ændring af vores kulturlandskaber p.gr. af stordrift på alle områder, agrarisk-teknisk og grovkornet entreprenørteknisk i forbindelse med byudvikling, kloakering, vejarbejde o.s.v. med helt andre vilkår for feltarkæologisk virksomhed og recognocering. Dertil kommer her i 70'erne en miljøpolitik, hvor arkæologisk-kulturgeografiske in-

teresser vel nok foreløbig overses i ping-pongspillet.

Her står disse arkæologer altså som de første, der både har mod til og mulighed for at »bruge« hele det arkæologiske stof. Dette stof er kategoriseret, ordnet, kulturgrupperet og anlægsbeskrevet, men det er over lange åremål og stykkevis hentet ind fra et kulturlandskab, der før 1950 så anderledes ud. Nu som før skal de imidlertid i marken. Men nu altså på helt ændrede vilkår for iagttagelse. Feltteknisk må der derfor arbejdes på en anden måde end før.

Nogle af de påtrængende spørgsmål om oldtidsforhold vedrører bygdeorganisation, økonomi, handel og herunder indenlandsk eller regionsvis kommunikation, hvor var man svagere, hvor stærkere industrielt og teknisk. Hvor og i hvilket omfang iværksattes kulturtekniske og agrariske foranstaltninger rundt om i landskaberne.

Skal der svares på noget af dette, må det også for mig at se ske indenfor rammerne af intensive lokalundersøgelser. Deres gennemførelse stiller særlige krav til undersøgernes feltteknik, når han samler forundersøgelseens materiale. Det er af systematiske grunde nødvendigt, at der følges et fastlagt egnedetskriterium i vurderingen af de anlæg og anlægsrester, vi kommer til at stå over for i det kulturlandskab, vi skal undersøge. Og ønsker vi at arbejde med dem i det bebyggelsesgeografiske regi og udnytte dem derfra, er det vigtigt, at vi kan genkende de enkelte fundkategorier, og derefter straks vurdere dem ud fra ovennævnte hensyn.

En boplads er mere værd end en bevaret høj eller hel gruppe af høje. Et vejssystem eller agersystem fra oldtid eller historisk tid er mere værd end en hel fladmarksgravplads fra oldtid, som vi jo godt ved ikke kan totaludgraves. Anlæg og anlægsrester af kategorier som lerbrændingsovne, herder, smedjer, støberier og de dertil hørende, men selvstændige oparbejdningspladser og gruber samt de forskellige former for brønde og vandingsanlæg, må der ofres meget mere

tid på at finde og skaffe sig overblik over, end undersøgelsesområdet indhold af kultiske anlæg, votivfund, bautasten og depotfund. Nederst på værdilisten sætter jeg i mit område genfundne sb-høje og nye eller genfundne høj- eller fladmarksgravanlæg. Og her sættes grænsen for, hvad der skal med. Det må være let at argumentere for, at det genstandsmateriale bestående af de af os selv fundne oldsager, hvis stedsikkerhed og fundkategori ikke kan fastslås umiddelbart af fundomstændighederne - det valgte landskabs mange privatsamlinger og museernes ikke kort- og beretningssikre genstandsmateriale alt sammen kan udelades. Det vedrører ikke projektet og kan kun være forsinkende.

Når vi har vedtaget hvilke fundkategorier, der skal prioriteres højest for vort formål, så må vi til at lære, hvordan de anlæg og anlægsrester, der repræsenterer dem i landskabet, nu ser ud, og de må ses med øje også for andre »værdiladede« elementer i kulturlandskabet.

Hvad den side af sagen angår, kan det se ud, som om alt vil være såre godt, om det blot er folk som undertegnede - områdets lokalkendte amatører, de stedlige museumsfolk o.s.v., der bliver bedt om at tage ud og lukke det ene øje og knibe det andet i. Jeg er ked af at måtte sige det, men der er alvorlig fare for, at det vil gå grumme galt at det hele tabes, hvis projektets terrænafsøgningsdel skal varetages af folk, hvis feltteknik stort set er den gode gamle. Og desværre bliver det nok ikke meget bedre, om vi sender faguddannede arkæologer ud. De fleste mangler, som vi, een eller anden rendyrket kulturgeografisk feldisciplin, der til formålet er bygget over eller tillempet den forhistorisk-arkæologiske.

Hvad er der kommet ud af mine egne bebyggelsesgeografiske undersøgelser på Løgstøregnen? Ikke meget foreløbigt, dels af ovennævnte grunde, dels har indsatsen været beskeden og den har i alle led været et eenmandsforetagende. Jeg må derfor indskrænke mig

til nogen korte bemærkninger til det ledsagende kort over de dele af Malle sogn, Slet herred, der har været genstand for afsøgning m.v. Men først noget om det praktiske arbejde og lidt om problemer i forbindelse med det.

Som det fremgår har arbejdet været koncentreret om og tager sit udgangspunkt i opsporing af selve bopladserne, som må være det absolut vigtigste basisstof. Det har derfor været nødvendigt at overveje problemerne omkring definitionen af begrebet boplads. Det har tillige haft interesse, når bopladsen var fastslået og hovedbebyggelse helst også dateret, at forsøge på at klarlægge graden af og årsagerne til dens ødelæggelse, idet disse faktorer har betydning ved bedømmelse af dens rolle i det samlede kulturgeografiske mønster. Det siger sig selv, at vi, hvis alt det registrerede overhovedet skal kunne bruges, må sikre os, at det har sin oprindelse i det landskab, vi undersøger, og at bopladserne tillige hører hjemme på det sted, hvor vi finder dem. Jeg har prøvet på at være opmærksom på tre hovedårsager til ødelæggelse og stedforskydning. En almindelig og godartet agrarisk-teknisk der virker moderat horisontalforskydende og nivellerende. - En »urban« eller entreprenørteknisk, der kan være ondartet horisontal-og vertikalforskydende (nyere omlejring) - Den tredje er lokal klimaårsag, der også har horisontal og vertikal effekt. Jordskred, nedbør og vind. Denne sidste kan være meget gammel og behøver ikke at være diskvalificerende.

Som fast underlag for afprøvning af det iagttagne har jeg forsøgt at anvende følgende opstilling: Bestrøning, farvning m.v. i pløjelaget bestående af:

- 1: a: flintaffald. b: blokke. c: flækkeredskaber.
- 2: a: hele redskaber (s.b.j.). b: fragmenter af do.
- 3: a: knusesten. b: slagsten. c: kværnsten. d: mortersten.
- 4: a: lerkarskår. b: hele kar og store skårflager.

- 5: samlinger af sodede forbrændte runde sten mest håndstore, forsk. stenarter.
- 6: samlinger af forbrændte, kløvede granitsten mest håndstore og mindre.
- 7: a: aske. b: sodet jord. c: trækul. d: humificeret jord i pletter fri for a.b.c.
- 8: a: ler m.grenaftryk. b: lubbber, slagger, digler, forme. Lokale terrænforhold.
- 9: naturlandskabet »slår igennem« er svagt forstyrret.
- 10: ikke identificerbare elementer i kulturlandskabet sætter sig stærkt slørende. Naturlandskabet er stærkt forstyrret.

Opstillingen har jeg i tvivlstilfælde prøvet på at bruge til, ved hjælp af sammenstilling i forskellige kombinationer, at nå til afgørelse af, om en bestrøning og/eller andre spor i overfladen bør henregnes til kategorien boplads. Desuden kan den med forbehold og al mulig forsigtighed, særlig hvis punkt 9-10 skal indgå - være en hjælp til foreløbig placering i to hovedtyper, en sten-bronzealderlig og en jernalderlig. De farlige, helt uafklarede problemer, der opstår ved indkorporering af punkt 9-10, og som på een gang er af definitions- og dateringsmæssig art, kan jeg ikke komme meget ind på, men de går bl.a. på følgende: Hvis man antager at al agrarisk oldtidsbebyggelse primært er geomorf i sin anlægsform, så kan man risikere at udelukke hele komplekser af ældre jernalderlig bebyggelse, fordi denne ofte ikke er det. De ydmyge spor bliver fejlagtig kasseret, fordi de »lå forkert« i landskabet.

Om indsamlingskriterier blot følgende: Der kan, som i den her omtalte lokalundersøgelse, oprettes selvstændig afsøgnings- og dokumentindsamlings-sag for hver ejer/bruger af eet eller flere matr.nr. i det valgte område. Gennem flere sæsoner efter behov kan hver af disse enkelt-sager i det samlede projekt være genstand for supplerende behandling. Der oprettes

særskilt magasinering for hver sag. Enkeltsagens skriftlige materiale samles i mapper, der skal indeholde i A4:

Udfyldt spørgeskema og fundliste(r)+rapport. Målskitse(r) af anlægssænomener i overfladen. A4-udsnit af 4 cm kort med afmærkning af bopladser m.v. A4-udsnit med afmærkning af visse kulturgeo- grafiske formelementer (særlig »oplysende«reliktfor- mer) (2). Monterede fotoplancher med fototekst.

Desuden foreslås det, at enkeltsagens mappe kan indeholde kopier eller originalmateriale af forskellig art hentet hos ejer, hedeselskab, statsskovvæsen, planteavlforening for området. Det kan vedrøre hedeopdyrkning, plantning og direkte grundforber- dringsarbejder (dræning, grubning, planering) og udgøres af kort, arbejdstegninger og terrænbeskrivel- ser. Bonitetsanalyser- også af skovparter-samt doku- menter og oplysninger om udvinding af grus, ler, mergel, kalk o.s.v. er også ønskelige. - Og så letter det selvfølgelig sonderings- og indsamlingsarbejde, hvis man har let adgang til: sognebeskrivelsesmateriale - gl. udskiftningskort og luftfoto-kontaktkopier ca. 1:10000 for hele området.

Bopladserne. Det er en nordlig og vestlig del af det gamle Malle sogn plus en snip af Ranum, der gennem et par sæsoner har været genstand for afsøgning m.v. Hvad landskabsform angår er det dog et ret afvekslen- de område, og dets villighed til allerede nu at give hæderlige strømpile for oldtidsbebyggelsens forde- ling og karakter er i virkeligheden overraskende god. Det omfatter ikke mere end knap 4,5 km² hvorpå der er startet 18 enkeltsager med ejer/brugere. Indenfor dette område havde jeg selv mangeårigt kendskab til tre bopladsets beliggenhed. Alle tre pladser er medtaget på omstående kort: L1/B1 og L17/B1, der blev hhv. prøvegravet og overfladeopsamlet i 1951 og 1952, og repræsenterer hhv. en ældre og en yngre fase

af erdebølle (3). Den tredje er den blot genfundne »Malle Degnegård«, der her kommer under enkeltsag L13. På kortet betegnet L13/B1 (4). Alle andre plad- ser er nyfundne. Om hver enkelt blot følgende:

Stenalder. R1/B1: Meget stor bestrøning der strækker sig fra enden af den stejle, kileformede dal ved den nuværende kystlinie i Ranum sogn og efter en ret linie østpå et stykke ind i Malle sogn. Mange redskaber, affald, keramik, anlægsrester m.v.-Mell.- neol. tragtbæger. *L11/B1 og L12/B1* er een og samme store bopladsbestrøning der blot deles af matrikel- skel. Keramik, affald, redskaber. Mell.- neol.tragtbæger.

L4/B2: Svag bestrøning af affald, uorn. keramik og anlægsrester af type 6. Neolitisk boplads.

L14/B2: Stærkt spredt. Består af affald, redsk. fragm., få skår. Blandet m.neol.-s.neol.

L14/B1: Mere koncentreret. Samme som L14/B2 men s.neol. ses ikke.

L10/B1: Stor plads med redskaber, keramik, anlægs- rester, affald. Mell.-neol. tragtbæger.

L10/B3: Svag forekomst af type 6 og affald. Måske udløber af L10/B1.

L9/B1: Skrabere, affald, fragm. af sl. og usl. økser i spredt forekomst.

L3/B1: Tæt bestrøning af keramik, redskaber, affald. Mell.-neol. tragtbæger.

L8/B1: Meget stor plads med mange redskaber, keramik. Anlægsrester af type 6 og 7. Mell.-neol. tragtbæger med spor af erdebølle.

L4/B1: Tæt koncentration af redskaber, affald og keramik. Hustomrester har forbindelse til do på *L8/B1*. Mell.-neol. dragtbæger.

L6/B1: Spredt bestrøning af mange redskaber og affald. Svagere repræsentation af keramik og anlægsrester. Østligt overvejende m. neol. dragtb. ellers ca. 50% s. neol.

L6/B2: Skrabere, affald, få skår, 1 bjergartøkse. M.neol.tr.

L2/B1: Meget stor opløjning med diverse spor af anlæg, mange lerkarskår, skrabere, økser, affald. Nogle flækker. Underordnet, dog mærkbart indslag af ertebølle. Hovedbebyggelse mell.-neol. dragtbæger.

L2/B2: Tydelige spor af to væggroftfunderede huse af oval- og hesteskoform viser sig som opløjninger af type 6 samt nogle få stk. ukarakteristisk flintaffald og lerkarskår. Forekomsten har sten-bronzealderlig karakter.

Jernalder.L3/B2: Boplads med mindst to selvstændige bestrøninger af anlægsrester af type 6 og talrige lerkarskår. - Tidlig førromersk jernalder.

L10/B2: Stor afgrænset plads evt. med tyndere bestrøning i østlig fortsættelse. Pletter med 7a og b og en mindre samling type 5. Mange lerkarskår, slagsten. - Kværnsten i nærliggende stenbunke. Ældre rom. jernalder.

L13/B1: Malle Degnegård. Opløjninger af anlægsrester lerkarskår, askestriber.

L13/B2: Meget stor udvidelse af Malle Degnegårdkomplekset i østlig retning en mindre i sydvestlig. Alt bestående af opløjninger af typiske anlægsspor,

lerkarskår, knusesten, aske m.v. Ældre rom. jernalder.

L5/B1: Pletter af regelmæssig form bestående af 7b og c i opløjet gult undergrundsler indeholdt en vævevægt af ler og nogle skår af vikingetids type. Vikingetids boplads. Beskeden udstrækning. »Vandstedgård«-gravningen foretaget af Aalborg hist. Mus. og Viborg Stiftsmus. var en partiel undersøgelse af denne plads.

Naturlandskab. I den nuværende kystlinie til Limfjorden ses der i den afsøgte del af Ranum, Malle sogne et par tilbageværende stumper af oprindelig længere dybe, kileformede dalnedskæringer vinkelret på kysten. Den nordlige og mest udfledede af dem er samtidig nordligste grænse for det høje, lerede kystlandskab, der har fået sin form efter og præges af sit underlag, den kuplede morænelersformation der kaldes næsbyhorsten. - Dette landskab afløses i nord og nordøst af den længere og vegere Svenstrup bæk lavning, som oprindelig er en litorinatids fjordarm. Underlaget her har da også marin karakter. Yderst med afspærrende strandvolde formentlig senere afsat på oprindeligt undersøiske flakdannelser (5). Indenfor er lavningen næsten overalt vedvarende græsarealer på marin sandbund. Lavningen gennemstrømmes af den smalle, men vandrige Svenstrup bæk, hvis øverste forgreninger forskellige steder til næsbyhorstens skrån timer nu er rørlagte.

Bakken nordligst i området - Lendrupgårde jorderne - er en morænebakke med et nu noget mistrøstigt udseende. Dens underliggende bestanddele af grus, ler og kridt hølves og slides frem i dagen mange steder p.gr. af kulturaktiviteten i det samtidig klimatisk udsatte stykke landskab. En lignende undergrund har den lille, ret markant afgrænsede Malle bakke. Men den har mere fred med klimaet. - Pløjelag og vegetation bærer præg af det. I det lavere land mellem de tre bakke drag er undergrunden noget

Billedtekst

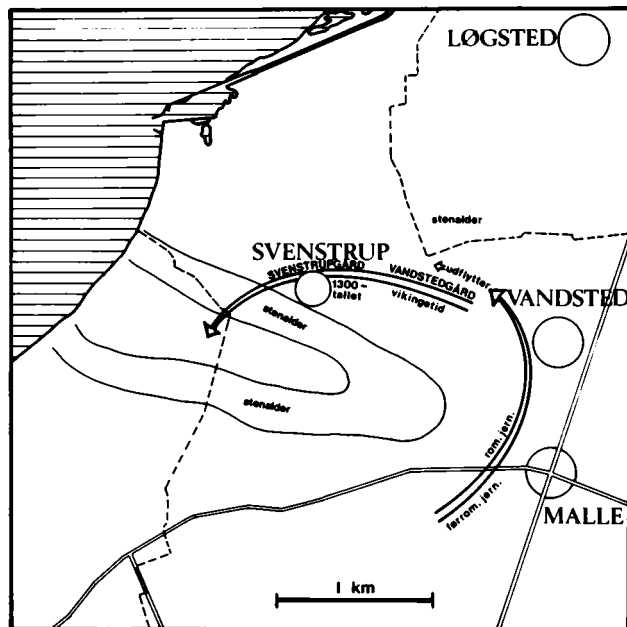
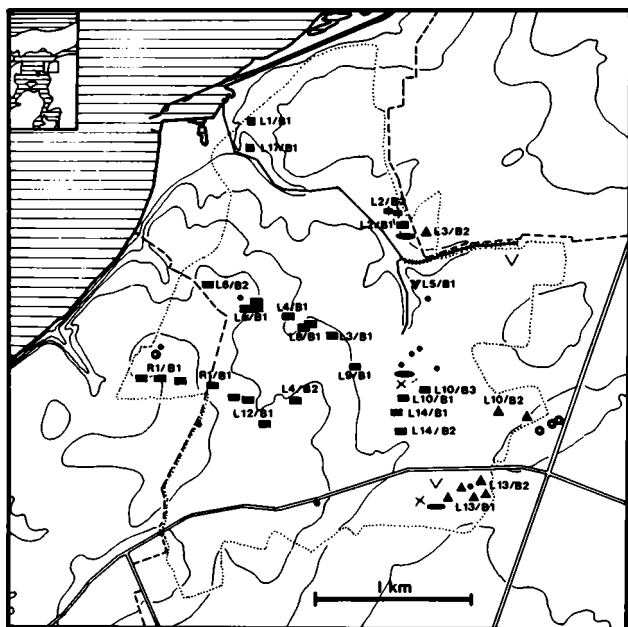
Allerede de her viste flyveoptagelser, der er fra april 1961 markerer tydeligt de samme erosionsfænomener i pløjelaget som kunne iagttages i terrænet i årene 1968-70. Der er tale om to tydeligt afgrænsede og fra bedre markjord adskilte striber af gult, rødgult eller hvidligt finsandet pløjelag som overvejende hviler på lerundergrund eller mager ler med øer af grov morænegrus. Først i den østlige del helt fremme i området ved bopladserne L3/B1 og L9/B1 bliver underlaget overvejende sand og grus. Striberne udspringer ved hver sin kløft ud mod Limfjorden og løber sammen i et bækkenformet areal i det lidt lavere land ved Malle bakkes vestside. Som det ses knytter de stenalders bopladser sig nøje til disse striber og de ophører netop hvor striberne løber sammen. De jernalders bopladser viser sig først ovre på Malle bakkes sydlige og vestlige skråninger.

Hatt, 1938 gør opmærksom på at jernalderbebyggelsen i Malle ser ud til at være ældst-føromersk-i den sydlige del af komplekset. - Herfra bliver den noget yngre nordpå, dog stadig hørende til romersk tid. Bopladsen L10/B2 repræsenterer en yderligere fortsættelse af Malle-komplekset i nordlig retning. Området omkring og i Vandsted har ikke afgivet fund bortset fra et ikke daterbart brøndanlæg af oldtidstype. - Dertil kommer så fundet af Vandstedgårds vikingetidige gårdanlæg (L5/B1) nordvestligst i Vandsted nær det nuværende Svenstrup (se Svenstrupgårds historie, S.B. Olesen, 1969). Det kan derfor se ud til at den agrariske bebyggelse i området har udviklet sig »fysisk og kronologisk i et cirkelforløb udenom den lineære stenaldersbebyggelse«. Den udspringer sydligt i det nuværende Malle og via byerne Vandsted og Svenstrup holder den sig op gennem ældre jernalder, vikingetid og middelalder fri af de magre stenaldersstrøg som den først vender tilbage til i nutid - udstykningsejendomme i Svenstrup og Næsby nord.

Kan man ved fortsat intensiv undersøgelse nå til at fastslå det man allerede nu kan forestille sig nemlig at det afmærkede formelement, sognegrænsen også var ældre jernalders bygdegrænse, så hører de fundne bopladser L2/B1 - L2/B2 og L3/B2 hjemme på forladte stenaldersagre nord for dette skel og L3/B2 bringer ikke forstyrrelse i billedet. Bønderne her flyttede nordud i »Løgstedbygden«.

Reproduceret med Geodætisk Instituts tilladelse (A. 77/75).

- ældre stenalder
- yngre stenalder
- bronzealder
- ▲ jernalder
- ▼ vikingetid
- bevaret høj
- overpløjet høj
- overpløjet langhøj
- × fladmarksgrav
- ∨ oldtidsbrønd
- relikviformelement
- sognegrænse
- grænse for afsøgt areal

forskelligt sammensat. Store dele omkring Vandsted og frem til Svenstrup bæk forgreningerne er ler og grus. Visse steder syd for Lendrupgårde-bakken er der partier af gult bakkesand, og også på de laveste arealer mellem Næsby-og Mallebakkerne og sydpå er undergrunden morænesand.

Kulturlandskab. Det er som før sagt begrænset, hvad der hidtil er samlet af forskelligt materiale til opstilling af rammer for bebyggelsehistorisk arbejde, endside med sigte længere ud. De forsøg, der på det sidste er gjort for at skaffe foreløbig oversigt, peger tillige på, at man måske for en tid burde have prioriteret visse af de kulturgeografiske indsamlingsopgaver højere end andre, og at det i grunden er nødvendigt, eller i hvert fald meget ønskeligt, om man direkte i feltarbejdet kunne gå og holde en kulturgeograf i hånden hele tiden, hvis sådan en dame eller herre iøvrigt var med på, at hovedopgaven er forhistorisk-arkæologisk. Nogen tvivl og dermed stands kunne vel så have været undgået.

Men forsøget på at få oversigt over, hvad der indtil nu foreligger viser dog også at det er muligt at skaffe sig et bebyggelsehistorisk rammemateriale på rimelig tid, som det er muligt at anvende for sig. - Og så viser det også, at det nemt kan gå som her: De første specialopgaver rejser sig, som det vil være givende men indsatskrævende at tage fat på at løse, før man går videre. Således kunne man i mit område ønske særlig naturvidenskabelig-arkæologisk undersøgelse af de stribeaflagte erosionsfænomener visse steder i pløjelaget over næsbyhorsten. Og at få sammenholdt resultater heraf med historisk-kulturgeografiske undersøgelser gående ud på at fastslå hedens udstrækning - hedestrimlerne i den lermuldede jord, der ifølge ejeroplysninger først blev opdyrket i 1930'erne. Hvor lå de helt nøjagtigt, - var de altid strimmelagtig smalle?

For det ser jo mærkeligt ud, at her har vi en neolitisk agrarisk bebyggelse, der er lineær, så det forslår. - Hvad er grunden til det? Her i landskabet burde vi jo have bebyggelsen i en halvbue eller stjerneform tæt omkring kilderne og forgreningerne til Svenstrup bæk og agrene på de samme lavere og lettere dyrkelige arealer, for at den var »ægte geomorf«. Var det her i området adgangen fra og til fjorden, den fremherskende svedjeretning = agerretning og intet andet, der kom til at bestemme byggeretning? - Er det nu tilfældet, så melder de næste spørgsmål sig. Hvorlænge boede man på og dyrkede man kun de selvsamme oprindelig svedjeetablerede agerstrimler? Måske i vilkårlige spring eller i frem og tilbagebevægelse, men stadig på de samme stakkels agre. Ja, indtil nu har det ikke været muligt, at finde bopladsspor på disse strøg, der var yngre end den enlige L3/B2. Og om denne plads i det hele taget indgår i et stribeaflagt, ældre bo- og dyrkekompleks er der indtil nu kun nogen kulturgeografiske indicier for. Se kortafmærkning: Oprindelig kildegren af Svenstrup bæk = grøftning = sognegrænse = formentlig bonitetsgrænse.

Blev de først forladt i ældre jernalder før år 0, disse agre og bosteder? Skete det kollektivt og mere på gr. af endelig og total agerudpining end klimaændring?

Sprang de straks i hede og lyng og også ind over næsbybakkens gode bund. Og lå de forladt sådan indtil hedeselskab og bovlundplov i 30'erne gjorde det muligt for Malle-landmændene at tage »skiewærket, blænkerne eller solfaldet«, som det kaldes, ind til dyrkning igen?

Litteratur

- Ambrosiani, Bjørn: »Fornlämningar och bebyggelse«. Uppsala 1964.
- Christensen, J. Th.: »Oldtidsminder på Løgstøregnen« Fra Himmerland og Kjær Herred, 1942.
- Gry, Helge: »Stenalderhavets strandvolde i en del af Hanherred«. Dansk Natur-Dansk skole, 1962.
- Hatt, Gudmund: »Jernalders Bopladser i Himmerland«, Aarbøger f.nord. Oldkyndighed og Hist. 1938.
- Jensen, Jørgen: »Arkæologi og kulturforskning« Historisk Tidsskrift, 1966.
- Lindquist, Sven Oluf: »Det förhistoriska kulturlandskapet i östra Östergötland« Stockholm, 1968.
- Mathiassen, Therkel: »Studier over Vestjyllands Oldtidsbebyggelse«. Nat. Mus.Skrifter, København, 1948.
- Moholy-Nagy, Sibyl: »Matrix of Man«, Pall Mall Press, London, 1968.
- Olesen, Svend B.: »Svenstrup«. Fra Himmerland og Kjær Herred, 1969.
- Strömberg, Märtha: »Eine siedlungsgeschichtliche Untersuchung In Hagestad, Südost-Schonen«, Meddelanden från Lunds Universitets Museum, 1961.
- Thrane, Henrik: En bronzealderboplads ved Jyderup Skov i Odsherred, Nationalmuseets Arbejdsmark, 1971.
- Thrane, Henrik: Bebyggelseshistorie-en arkæologisk arbejdsopgave, Fortid og Nutid xxv, 1973.

Noter

1. Thrane, H. 1973.
2. Lindquist, S.O. 1968. *Relikt formelement* defineres som: *Fungerende formelement hvor nogle eller noget af de primære funktioner er forsvundet*. Gennem indsamling og sammenligning af oplysninger fra lodsejere og andre om dyrkningsændringer, skelforandringer o.s.v. og ved studium af gammelt og nyt kortmateriale bliver det muligt at indkredse og identificere sådanne relikte formelementer i terrænet. - Da de er oplysende for forståelsen af den samlede bebyggelseshistoriske udvikling i landskabet er en beskrivelse af deres nuværende fysiske tilstand (foto og tekst) derfor en passende feltopgave.
3. Christensen, J. Th. 1942 side 261: »Stenalderboplads ved Svenstrup Strand« er muligvis identisk med L17/B1.
4. Hatt, G. 1938, planche XI: Jernalders boplads ved Degnegården i Malle. Den nu forsvundne plantagetrekant umiddelbart øst for hustomterne skjulte på udgravningstidspunktet resterne af et megalitisk gravanlæg, som iflg. oplysninger fra tidligere ejer af Malle Degnegård, J. Kirkegård blev endelig sløffet før 1957. - Idag ses mængder af knust, brændt flint i pløjelaget på dette sted.
5. Gry, H. 1962.